

846. Västeråkers kyrka.

Pl. 135, 136.

Litteratur: B 372, L 92, D 1: 141. J. Bureus, Fa 5 s. 206 (en anteckning i marginalen); Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 279; R. Dybeck, Reseberättelse 1862, 1864, 1866 (ATA); UFT h. 1 (1871), s. 86; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 36.

Äldre avbildningar: S. Bierkenius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 372); Dybeck D 1: 141).

Runstenen står nu rest i västra bogårdsmuren, omedelbart S om kyrkogårdsgrinden.

Inskriften finnes icke upptagen i Bureus' samlingar. Men en anteckning i *Sveorum Runæ* (Fa 5) åsyftar tydligen denna sten: »En är i Wåknhus dören förbränd.» I prosten Simminghs förteckning 1669 uppgives, att en sten med inskrift finnes »under Wapnhusdören». Och i länsmannen And. Pehrsson Rox' ransakning 1677: »Wapnhuset mitt i dörrn ligger en Runstehn.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes anteckningen: »I Åkers wapn hus dörr» (B 372: »Vapnhus dörren»; L 92: »Vapenhusdörren»). — I sin reseberättelse 1862 meddelar Dybeck: »De tvänne runstenar, hvilka ligga till trösklar vid södra ingången och till större delen äro dels inmurade och dels på annat sätt öfvertäckte, kunde nu icke frigöras, utan måste sådant anstå till lämpligare tid. Väl vore om det kunde ske redan nästa sommar; ty inskrifterna äro matta och utsatta för söndaglig nötning.» I *Sverikes runurkunder* uppger han om stenens plats blott, att den ligger i »kyrkdörren». Men han tillägger: »Denne till stor del inmurade och öfvertäckte sten borde upptagas och vårdas . . . Komme stenen hel i dagen och blefve upprättstående, så skulle sannolikt nästan hela inskriften kunna redas. Den äldsta uppteckningen deraf (1642) är delvis ofullständigare än närvarande. Jag hoppas att en gång kunna meddela den fullständig bland anmärkningarna». »Den äldsta uppteckningen», som Dybeck här hänvisar till, avser i själva verket den andra runstenen i kyrkan, U 847. Hans önskan om att stenen skulle tas upp ur golvet och resas gick emellertid snart nog i uppfyllelse. Redan i sin reseberättelse 1864 kunde han meddela: »I Balingstads och Åkers socknar, hvilka icke hafva särdeles många fornlemningar i behåll, fann jag alla fallne runstenar nyligen åter reste, samt tvänne (Liljegr. 92, 93) uttagne ur Åkers kyrkas dörr och reste å vestra Kyrkvallen, mot bogårdsmuren. De äro bland de störste i vårt land och dertill mycket ojämne. Deras rengöring från förstenadt murbruk fordrar flere dagars arbete, hvilket tiden nu icke medgaf.» Och vidare i reseberättelsen 1866: »Under färden omgranskades många runstenar, deribland de två, fem alnar långa, stenarne, hvilka Generalen, Herr Grefve Essen på Vijk nyligen låtit upptaga ur Åkers kyrkdörr och resa vid bogårdsmuren; men beklagligen kunna inskrifterna icke säkert redas förr än stenarne åter nedlagts å marken för ristningarnes rensning från gammalt inbitet murbruk.» I UFT h. 1 (1871) omtalas de båda runstenarna vid kyrkan, U 846 och U 847, »nu stående en vid hvardera sidan om ingången till kyrkogården, nyligen uppresta på sin nuvarande plats, sedan de förut legat, den ena som tröskel mellan kyrkan och vapenhuset, och den andra som tröskel vid vapenhusdörren. De äro illa medfarna af tidens tand.» Det är sålunda tydligt, att U 846 har tjänstgjort som tröskelsten i den yttre vapenhusdörren, mellan kyrkogården och vapenhuset, U 847 i den inre vapenhusdörren, mellan vapenhuset och kyrkan. Härmed stämmer också uppgiften i beskrivningen till Geologiska kartbladet Sigtuna (1865): »vid W. Åkers kyrka, två, den ena, begagnad till tröskelsten vid inre, den andra, vid yttre kyrkodörren.»

Grå granit. Höjd 2,72 m., bredd 1,83 m. Ytan är skrovlig och ojämn, därtill uppenbarligen skadad av trampning. Ristningen är därför också mycket otydlig och svårläst. Det förefaller emellertid, att döma av mera skyddade och bättre bevarade partier, som om ristningen även från början har varit ganska grund. Endast i mycket gynnsam belysning kunna detaljerna iakttagas.

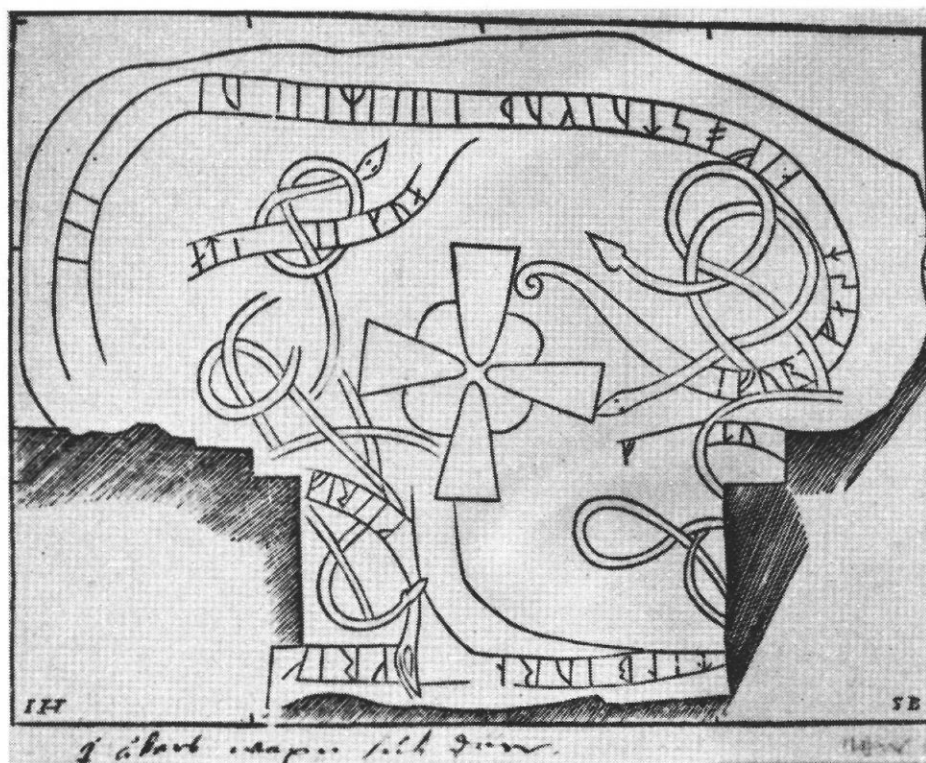

Fig. 318. U 846. Västeråkers kyrka. Efter B 372.

Bureus och hans medhjälpare ha tydligen funnit inskriften så svåråtkomlig och så svårläst, att de avstått från varje försök att tyda den. Det är svårt att veta, vad Bureus menar med att stenen har varit »förbränd». Ytan ger intryck av att vara hårt sliten och nött men knappast brandskadad. Träsnittet i *Bautil* visar också tydligt, att ristningen redan på 1600-talet var lika svårläst som nu.

Nedtill är stenens kant avslagen. Men något särskilt stort stycke torde knappast här ha gått förlorat. Man har huggit bort vad som var nödvändigt för att stenen skulle få sin bestämda plats i kyrkgolvet. Ormslingor följa överallt stenens kanter. Ristaren har tydligen varit angelägen att utfylla den väldiga ytan. Det är icke utan vidare klart vad som är upp och vad som är ned på stenen. Något fotstycke har den knappast någonsin haft. Den är visserligen bredare i det parti, som nu är vänt nedåt. Men om man tar hänsyn till inskriften, förefaller det naturligare och i överensstämmelse med allmän sed, att man har börjat läsningen nedtill i varje slinga och att huvudriktningen varit uppåt. Hur som helst förefaller det svårt att tänka sig, att denna sten en gång har varit rest. Kan den i stället ha varit uppställd liggande, på en bädd av stenar eller något annat underlag?

Ornamentiken är även i övrigt högst egendomlig. Runorna äro anbragta i tvenne ormkroppar, vilkas halsar längst ned korsa varandra. Upptill upprepas motivet med tvenne ormkroppar, som måhända ha varit avsedda för runskrift, ehuru någon sådan aldrig har blivit ifylld. Huruvida alla ornamentala detaljer verkligen ha blivit utförda, t. ex. runslingornas huvuden, torde vara synnerligen ovisst.

Inskrift:

iafurfast · ...-nfast · uikup ... þar litu r ... - - isar - ftir faður sin · asi · kitilbiurn · kajr ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 iftir · suir · s - ... fti ... bua ...
 65 70 75 80

Iofurfast, -fast, Vigund[r] ... þar letu ... [þ]essar [æ]ftir faður sinn, Asi, Kættilbiorn, Gæirr æftir svær s[inn], ... [æ]fti[r] bo[nda] ...

»Jovurfast, -fast, Vigunn, de läto [rista] dessa [runor] efter sin fader, Åse, Kättilbjörn, Ger efter sin svärfader, ... efter sin man.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. Det första namnet 1—9 **iafurfast** är klart. Därefter är ett stycke av stenyttan avflagrat, varigenom två eller tre runor ha gått helt förlorade. Det andra namnet slutar också på *-fast*; de fyra sista runorna äro fullt säkra. 11 **n** är däremot svagt och ej fullt säkert; därframför finns endast nedre delen av en rak stav i behåll. Namnet kan ha varit *Heðinfast*, men också *Ragnfast* eller *Ærinfast*. Sk efter 15 **t** är svagt. 16—20 **uikup** är tämligen tydligt. Men därefter är yttan alldeles avnött på ett stycke fram till 21—23 **par**, som är svagt men sannolikt. Bst i 22 **a** är ganska svag. Intet sk efter 23 **r**, ej heller efter 27 **u**. Efter 28 **r** är yttan förstörd ett långt stycke. Här kan ha funnits plats för **r[ista · runar]**. 31—34 **isar** är ovanligt tydligt för denna inskrift. Runan 35, som väl har varit **i**, tycks vara helt borta. De följande fyra runorna 36—39 **ftir**, som ha varit de sista inom denna runslinga, skönjas endast svagt. H. bst i 37 **t** tycks fortsätta nedåt likt bst i **u**; troligen ej hugget. — Inskriften i den högra runslingan börjar också utan sk. 40—41 **fa** mycket svaga. Det följande 42—47 **pur sin** däremot tämligen tydligt. 48—50 **asi** svagt, men sannolikt. Det följande namnet, 51—60 **kitilbiurn**, är tämligen tydligt, utom sista runan, som är svag. Alla runorna i det tredje namnet 61—64 **kair** äro svaga, särskilt de båda första. Det följande, 65—74 **iftir · suir · s**, är tydligt och säkert. Dock kan icke alldeles förnekas, att r. 72 kan ha varit **e** eller **a**. Av r. 75 finns endast nedre hälften av en rak stav. Därefter är ett stycke av runslingan helt förstört. Och de återstående runorna i denna slinga äro ganska svaga. 79 **b** förefaller dock vara en säker hållpunkt.

Hadorph och Bierkenius (B 372): **ifurfast ... nifost uikup ... r ... ui ... fr - - - f ... - u ... tilbiurn ... kr ik ... ati ... kua ...** — Dybeck: **iufurfast · ... nfast · urakup ... ar litu · r ... irop - ir ... kipu - ... at ... ar ... rua ...**

Ristningen är utförd till minne av en man på föranstaltande av hans tre döttrar, hans tre mågar och hans hustru. Den dödes namn är icke bevarat, och det är svårt att förstå, var det har haft sin plats och om det har funnits. Det kan icke ha stått i slutet av den första runslingan, som slutar med ordet 35—39 **- ftir**, icke heller i början av den andra, framför 40—42 **fapur sin**. Icke heller kan 48—50 **asi** utgöra faderns namn, eftersom det är en nominativ. Lika svårt är det att finna plats för namnet på den döde i slutet av inskriften, där dock mycket har gått förlorat.

Inskriften börjar sålunda med tre kvinnonamn, av vilka det första och det tredje äro bevarade, *Iofurfast* och *Viguðr*. Det mellersta har varit sammansatt med *-fast*, men förleden är till största delen förstörd. Som redan nämnts, kan man förmoda *Heðinfast*, *Ragnfast* eller *Ærinfast*. De tre kvinnonamnen sammanfattas genom det feminina pronomet *þær*. Tyvärr äro sedan ett par ord förstörda. 30—34 **- isar** måste emellertid ha varit pron. *þessar*, vilket förutsätter ett feminint substantiv i plural. Och detta kan knappast ha varit något annat än *runar*. En suppling av inskriften **par litu r[ista runar þ]isar** förefaller därför ytterst sannolik. Inskriftens första del, t. o. m. 40—47 **fapur sin**, är sålunda ganska klar.

Detsamma gäller om andra delen. Särskilt får man vara tacksam för att det viktiga ordet 70—73 **suir** är så väl bevarat. Därom kan icke vara något tvivel. Av de tre mansnamnen, namnen på de tre mågarna, är det mellersta, 51—60 **kitilbiurn**, synnerligen tydligt, det första, 49—50 **asi**, någorlunda säkert. Det tredje måste betecknas som tämligen ovisst.

Av återstoden, inskriftens tredje del, skymtar endast så mycket, att man med en viss säkerhet kan våga förmoda, att den sörjande makan här har nämnts såsom deltagare i minnesvården.

Om kvinnonamnet *Iofurfast* och andra kvinnonamn på *-fast* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 101. Om *Heðinfast*, belagt i två uppländska inskrifter, se U 435. Om *Viguðr* (*Vigunnr*) se U 204. — *Asi* (*Æsi*) är ett kortnamn till tvåledade mansnamn på *As-* och *Æs-*; se U 17. Om *Kætilbiorn* se Sö 226. Om mansnamnet *Gæirr* se U 461, där dock belägget från L 329 Ståket (= U 605) bör utgå.